

**THE THEORETICAL AND PRACTICAL
REASONS FOR RETRANSLATION IN THE
LIGHT OF RETRANSLATION OF THE
COMMUNIST MANIFESTO**

**“Komünist Manifesto”nun Yeniden Çevirisi Işığında Yeniden
Çevirinin Kuramsal ve Pratik Gerekçeleri¹**

Sevinç ARI² & Muharrem TOSUN³

Abstract

It is certain that each new translation of a text would be different from a previous one. It is not socially, historically and hermeneutically possible for any kind of text to be translated with the same intent and interpretation and for the same readers as those in its previous translation. That a text can be retranslated either because the translator can interpret and understand it differently or the text can be retranslated as a result of the social developments is a natural fact of translation. It is seen that sometimes emerging needs can be met with old texts instead of forming new texts; therefore translators almost rewrite the source or original texts for these emerging conditions. Thus rather than being a historical text, a translated text can be a process in which translator forms a living text based on the source text under emerging conditions. Writing a concrete critics in today's world means revitalization of recurring struggles as today's new political and economic developments, political and economic struggles among nations and societies, social inequalities within a nation, and social tensions cause a situation which is more or less similar to that of the time when the Communist Manifesto was written. Translation came into being not as a result of the source text but its interpretation with today's world conditions. The intention behind retranslating the Communist Manifesto doesn't have anything to do with whether its many previous translations are good or not. In fact, retranslation process for the Communist Manifesto means reinterpretation of the text under today's conditions.

Keywords: *Retranslation, interpretation, social conditions, Manifesto of the Communist Party.*

Özet

Bir metnin her bir yeni çevirisinin bir öncekinden kaçınılmaz olarak farklı olacağı kesindir. Hiçbir metnin çevirisinin bir öncekiyle aynı yorum, aynı amaç ve aynı okur kitlesi için gerçekleşmesi gerek yorum, gerek amaç, gerek sosyal ve tarihsel açıdan mümkün değildir. Bir metnin yeniden çevirisinde öncelikle çevirmenin yorumu açısından farklı bir anlama ve yorum sürecinin işletilmesinin yanında ilgili metnin belli bir

¹ Genişletilmiş olan bu makale aynı isimle “Boğaziçi Üniversitesi. Retranslation in Context” adlı 12-13 Aralık 2013 tarihinde gerçekleşen Konferansta sözlü bildiri olarak sunulmuştur ve özeti bildiri özeti kitapçığında yer almıştır.

² Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, e-posta: sevinc.kabukcik@marmara.edu.tr

³ Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, e-posta: mtosun@sakarya.edu.tr

dönemde toplumsal gelişmelerden kaynaklanan koşullardan doğan gereksinimler sonucunda yeniden çevrilmesi, çevirinin doğal bir olgusudur. Bazen yeni koşullar için yeni metinler yazmak yerine eski metinlerin yeni durumlara cevap verdiği görülmekte ve çevirmenler kaynak metinlere ya da özgün metinleri adeta o günün koşulları için yeniden yazmaktadırlar. Böylece çeviri metin tarihsel bir metin olmaktan çok o günün koşullarında çevirmenin kaynak metinden yola çıkarak canlı bir metin ürettiği süreç olarak gerçekleşebilir. Günümüz dünyasındaki yeni politik ve ekonomik gelişmeler uluslar ve toplumlar arasındaki politik ve ekonomik mücadeleler bir toplum içerisine var olan sosyal adaletsizlikler, ekonomik güç kavgaları toplumsal gerilimler komünist manifestonun yazıldığı günlerdeki sosyal gerilimlere benzer bir ortamı yeniden yaşattığı için bugünün dünyasında somut bir eleştiri metni yazmak kadar tarih boyunca tekrarlanan bu mücadelelerin bugün yeniden canlanması anlamına gelmektedir. Çeviri, kaynak metnin bir sonucu değil, kaynak metnin bugünün dünyasıyla yorumlanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Komünist Manifestoyu yeniden çevirmedeki çeviri amacı, daha önce defalarca çevrilmiş olan metnin, iyi ya da kötü çevrilmiş olmasından kaynaklanmamaktadır. Komünist Manifesto için yeniden çevrilme süreci, metnin bugünün koşullarında yeniden yorumlanması anlamına gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Yeniden çeviri, yorum, sosyal koşullar, Komünist Parti Manifestosu.*

Giriş

Kimilerine göre çeviriler genelde orijinal metnin değişmez yansımaları olarak görülürler. Bu bakış açısıyla çeviri kaynak metnin zaman ve mekandan bağımsız bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Çevrilen her metin kaynak metinde yer alan ve kaynak metinden anlaşılmalı farklı bir dile aktarıyor görünmekle birlikte gerçekte çevirmenin kendi birikimi, kendi bakış açısı ve kendi algısından bağımsız gerçekleşmemektedirler. Çevirilerin yeniden yapılması yalnızca yayınevlerinin ilgili metinleri satış amacıyla çevirtmesinden ziyade kaynak metinlerin tarihsel süreç içerisinde farklı yorumları, farklı kitleler için farklı anlamlar ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. Yeniden çeviri (retranslation) kaynak metni dilsel olarak yeniden çevirmenin yanında yeniden yorumlama ve yeniden yazma anlamlarına gelmektedir. Çevirmenlerin habitusu⁴, derinlikleri, hayata bakışları çoğu zaman kaynak metinde o ana dek anlaşılmayan ya da farklı yorumlanan çok yeni ve yaratıcı bir düşünce ortaya koyabilir. Çevirmenler o ana dek yorumlanan bakış açısının tam tersi bir anlama ve yorum süreci geliştirerek metni ters düz edebilirler. Komünist Manifesto tarihin akışını değiştiren ender metinlerden biridir ve işin ilginç yanı dünya tarihini değiştirmesi daha çok kendinin ters anlaşılmasıyla ilgili olmuştur. Metnin uygulanması metnin söylediğinin farklı yorumlanmasıyla gerçekleşmiştir. Komünist Manifestonun Komünizmin hakim olduğu ülkelerde uygulanma şekli metnin bugüne kadar nasıl anlaşıldığının en önemli göstergesidir. Komünist Manifestonun bu makalenin konusu olması tam da yukarıda belirttiğimiz bakış açısıyla Manifestoyla ilgili bir çeviri yaparken şimdiye kadar sunulan dünya görüşünde ve metne bakıştan çok farklı bir çeviri olması görüşünden ve bu farklı bakış açısının tam da metne bağlı kalarak ve metnin derin okumasıyla yorumlanarak ve metnin pratik dünyasıyla ilişki kurularak metnin çevrilmesinin sonucudur. Bu anlamda çevirmen seçimi ve çevirmen kararları çevirmenin ilgili kaynak metnin dilini ne kadar bildiği ya da o ideolojiye ne kadar bağlı kaldığıyla değil, çevirmenin metnin ufku ne kadar kavradığıyla ilgilidir. Belki de Manifesto metni kadar hiçbir metin tarih boyunca tüm toplumlarda bu kadar yanlış anlamaya elverişli olmamıştır. Metnin içinde birkaç çarpıcı alıntıyla yer verilecek alıntılar Karl Marx ve Friedrich Engels'in cümleleri olduğuna inanmakta zorluk çekebileceğimiz cümlelerdir. Alıntı yaptığımız cümlelerin günümüze kadar bu şekilde anlaşılma süreci çevirmenlerin tarihsel koşullardan dolayı metne mesafe alamayışlarından kaynaklanmıştır.

⁴ Bourdieu (1993) profesyonel eğilimler bütünü olarak ve belirli bir alanda ya da uygulamadaki aktörlerin durumu için “habitus” terimini kullanmaktadır.

1. KOMÜNİST PARTİ MANİFESTO'NUN YENİDEN ÇEVİRİSİNİN MAKRO STRATEJİK GEREKÇELERİ

Gadamer'in deyiimiyle "ufukların kaynaşması" (1993: 351) metnin ufkuyla okurun ufkunun her defasında yeniden kaynaşması ve çevirmenin kaynak metni kendi ufkuyla yeniden yorumlayıp çevirmesi anlamına gelmektedir. Ufukların kaynaşması ve metnin yeni koşullara göre yeniden çevrilmesi yalnızca çeviri süreci için değil, metnin yeniden okunması ve yorumlanması için de geçerlidir. Manifestonun yazılışından yirmi beş yıl sonra bizzat manifesto yazarları, manifestonun yazılma zamanındaki koşulların değiştiğini ve manifestoda yazarların zaman ve mekana göre değiştiğini önsözde şöyle belirtmektedirler:

"Son yirmi beş yılda koşullar değişmiş olmakla birlikte, Manifesto'da geliştirilen genel fikirler büyük çoğunlukla günümüzde de tam olarak geçerliliğini korumaktadırlar. Manifesto'da yer alan bazı düşünceler belki düzeltiler. Bu ilkelerin pratik kullanımı, Manifesto'nun kendisinde açıklanmaktadır. Manifesto'nun uygulaması, her yerde ve her zaman tarihsel mevcut durumlara bağlı olacaktır ve bundan dolayı II. Bölümün sonunda önerilen devrimsel önlemlere hiçbir suretle özel bir önem verilmemelidir. Bu bölüm günümüzde birçok bağlamda farklı ifade edilebilir." (Önsöz 1872 ikinci Almanca baskıya önsöz).

K. Marx ve F. Engels'in Komünist Parti Manifestosu eseri dilimize birçok kez çevrilmiştir. Yakın zamanda tekrardan piyasaya sunulacak olan bu kitabın içerisinde çevirmen M.T.'nin yaşadığı çeviri sürecini anlatan bir önsözü de bulunmaktadır. Bu önsözden yola çıkarak çevirmenin yayınevinden gelen çeviri teklifini kabul etmesinin altında yatan sebepleri, çeviri sürecinde yaşadıklarını, metin ve yorumu hakkındaki düşünceleri kimi zaman çevirmenin birebir kendi ifadeleriyle, kimi zaman çeviri metinden yapılan alıntılarla dile getirecektir. Öncelikle çevirmenin çeviriyi kabul etme sürecini şöyle özetleyebiliriz:

Öncelikle yayınevinin Manifesto'yu yeniden çevirme amacıyla ilgili beklentileri, çevirmenin çeviri tarzına çok uygun düşmüştür. Bugünün siyasi, toplumsal ve ekonomik koşullarına bakıldığında çevirmen, yapılacak çevirinin çevirmenin içinde bulunduğu koşulların, önceki çevirilerin ortaya çıkış koşullarından çok farklı olacağından, bambaşka bir metnin üretileceği anlamına geldiği görüşündedir. Çevirmenin gerçek yaşamında, Manifestoda yer alan düşünce ve eleştirinin içinde yer aldığını ifade ederek, yazarlarla benzer duyguları canlı olarak yaşadığını söylemesi ve Manifesto'da anlatılan tarihsel dönemin benzerini yaşamış olması ve metnin çevrilmesi için çok uygun bir zaman olduğunun göstergesidir.

Çevirmenin iddiasına göre, bu dönemin toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamı için bir metin yazılmak istense, Manifesto'dan daha iyi bir metin bulunamazdı. Manifesto'nun çevrilmesinin gerekliliğiyle ilgili yayınevi ve çevirmenin duyguları, metnin çevrilmesinin, bir yayınevi-çevirmen-müşteri ilişkisinden çok daha farklı bir anlam içermiştir. Gerek yayınevinin gerekse çevirmenin metni çevirmedeki ortak amacı, Manifesto'nun bugünün toplumsal yaşamı için yeniden okunması ve metin üzerinden toplumsal yaşamın gerilimlerine, aykırılıklarına ve isyanlarına yeniden bakabilmekten başkası değildi. Günümüzde iyice gerilen toplum kesimlerinin böyle bir "Manifesto" çevirisine ihtiyacı olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Manifesto çevirisi, yöneten ve yönetilen kesime yönelik çok güncel bir eleştiridir. Manifesto, tıpkı kaleme alındığı dönemde olduğu gibi, çevirisi açısından da canlı bir toplumsal eleştiri metni özelliğini taşımaktadır. Manifesto çevirmeni, kendisini yalnızca çevirmen olarak değil, aynı zamanda eleştirmen olarak da

metnin içinde bulmuştur.⁵ Çeviri süreci bir çeviri-eleştiri süreci olarak, metnin yeniden kurulması ve eleştirilmesi sürecine dönüşmüştür. Esasen böyle bir metin, sığ amaçlarla ve yalnızca bir “aracı-çevirmen” bakışıyla çevrilemezdi.

Çevirmenin manifesto metninin iyi bir örnek okuru olduğu yaptığı açıklamalardan açıkça görülmektedir. Zamanın ruhunun çevirmende uyandırdığı duygular, çevirmenin içinde bulunduğu toplumsal koşullar, iş atmosferi ve yaşam alanı içinde, Manifestoya benzer sıkıntı ve baskıları bizzat yaşaması ve gücü elinde bulunduran kesimlere karşı bir mücadele içinde olması Manifesto çevirisi için önemli bir çıkış noktası olmuştur. Aslında çevirmen, manifesto çevirisiyle birlikte yaşadığımız dünyadaki kaosların yanında, yaşanan adaletsizlikleri ve haksızlıkları da kaleme almış oluyordu. Hatta çevirmen bir adım daha öteye giderek Manifesto çevirisinin bugünün dünyasını anlattığını iddia etmektedir. Bu düşüncelerden yola çıkarak çevirmen metni yeniden çevirmedeki amacını aşağıdaki gibi dile getirmiştir:

“Önceki çevirilerin aksine, farklı bir dünyadayız ve komünizm, kapitalizm ve sosyalizm farklı anlamlar taşıyor artık. Bu ideolojiler, artık belli kesimlere ait düşünceler, ya da belli kesimlere hitap eden görüşler değil, tüm toplumların refah, huzur ve mutluluğu için, ayırım yapılmaksızın üzerinde düşünülmesi ve yeniden yorumlanması gereken ideolojiler olmak zorundalar. ABD’den dünyaya yayılan ekonomik kriz kadar, 68 kuşağından sonra ilk defa günümüzde dünyaya yayılan isyan dalgası, Manifesto metnini çeviri için çok canlı hale getirmiştir.”

Manifesto’nun yeniden çevrilmesinin nedenlerinden biri de Manifesto’nun belli bir dönemin sorunları ve koşulları için yazılmayıp bir klasik metin olmasındandır. Manifesto hem bilimsel hem de evrensel bir metindir. Manifesto, toplum tarihinde bir büyük paradigmanın adıdır. Engels, Manifesto metninin tarihsel önemini önsözünde şöyle dile getirir:

“Benim görüşüme göre, nasıl ki Darwin’in kuramı Doğa bilimlerine aşama kaydettirdiyse, her ikimizin düşüncesi de toplum bilimlerine benzer aşamayı kaydettirmiştir.”(1888 İngilizce baskıya önsöz)⁶.

Manifesto, evrensel bir metin olup, tüm toplumlara ve toplumsal kesimlere seslenen, toplumun tümünü yapılandırmayı amaçlayan bir kuramı yansıtmaya rağmen, maalesef çevirmenleri tarafından bugüne kadar, manifestonun evrensel derinliği ve tüm kesimlere hitap eden eleştirisi, çevirilerinde dar bir kesime seslenen bir yorumdan öteye geçirilememiştir. Manifesto metni yalnızca işçi sınıfını ayaklandırmaya çağıran bir metin gibi algılanamaz. Manifesto, günümüzde P. Bourdieu’nün (2001) kuramsal olarak sürdürdüğü evrensel sınıf mücadelesinin ilk ana kuramı niteliğini taşımaktadır. Bourdieu’nün alan kuramında mücadele, olağan dışı bir durum ve bir çatışma hali değil, aksine alanın olağanlığıdır. Alanlar doğal olarak mücadelelerden oluşurlar ve alanda doğal olarak mücadeleler olmalıdır. Sanıldığı gibi aksine bir alanın başarılı ve istikrarlı oluşu, alandaki sakinlik ve uyumluluk vasıtasıyla değil, alanın hareketliliği ve mücadelesiyle sağlanabilir (Arı, 2014: 102). Bourdieu’nün kuramı 68 kuşağı için yeni bir Marksist kuramsal model sunmuşken, bugünün benzer mücadeleleri için henüz yeni bir kuramsal bakış açısı ortaya konamamıştır. Bunun nedeni, günümüzde tüm dünyada yayılan dalganın 68 kuşağından çok daha farklı ve çok daha geniş kesimler tarafından farklı algılarla ortaya çıkışıdır. Oysa manifesto, daha geniş bir kuramsal model sunmaktadır.

⁵Komünist Manifesto çevirmeninin ayrıca “Çeviri Eleştirisi Kuramının Temelleri (2007)” ve “Çeviri Eleştirisi Kuramı (2013)” isimli iki adet çeviri eleştirisi kitabı bulunmaktadır.

⁶Tüm çeviriler Komünist Manifestosu çevirmeni M.T.’ye aittir.

Manifesto'nun tarihsel ve evrensel bir metin olması ve çevirmenin manifestoyu dar bir kesim için yorumlamamasını anlatan en güzel örnek yine Manifestonun önsözünde yer alır. Manifesto yazarı, Manifesto'nun yazılma koşullarının değiştiğini kabul etmekle birlikte, Manifesto'nun tarihsel bir dokümana dönüşmesinden dolayı kendisinin metne müdahalesinin artık söz konusu olmadığını şöyle dile getirir:

“Manifesto'nun daimi temel düşüncesi: Ekonomik üretimin ve bunun zorunlu sonucu olan toplumsal yapının her bir tarihsel çağı, o çağın siyasal ve düşünsel tarihinin temelini oluşturduğu; buna göre (ilkel ortak toprak mülkiyetinin ortadan kalkmasından beri) tüm tarihin sınıf mücadelesi tarihi olduğu, sömüren ve sömürülen, ezen ve ezilen sınıf arasındaki toplumsal gelişimin farklı basamaklarında gerçekleşen mücadele olduğu; ancak şu an bu mücadelenin, sömürülen ve baskı altında olan sınıf olan Proletaryanın, artık hem kendisini sömüren ve baskı altında tutan sınıf olan Burjuvazi'den hem de tüm toplumu sonsuza dek sömürü, baskı ve sınıf mücadelesinden kurtarmadan, ezilmekten kurtulamayacağı aşamaya gelinmiştir-tüm bu ana düşünceler tamamen Marx'a aittir. (1883- Almanca baskıya önsöz)

Marx ekonomik yapının sosyal yapıyı ve toplumsal ilişkileri etkilediğini ve her çağın farklı ekonomik mücadelesinin toplumsal yapıyı etkilediğini söylemektedir. Marx, kendi döneminin sosyal yapısını oluşturan burjuvazi ve proleter sınıfları arasındaki mücadelenin, kendi döneminin toplumsal koşullarından kaynaklandığını farkındadır ve bu nedenle toplumsal sınıf mücadelesinin farklı dönemde farklı sınıflar arasında olacağını ve mücadele eden sınıfların değişeceğinin bilincindedir. Marx'ın amacı herhangi bir sınıfa özgü bir mücadeleyi savunma yerine, tarihin hangi döneminde olursa olsun bir adaletsizliğin ve adalet talebinin tarih boyunca değişmez bir sosyal gerçek olduğunu dile getirmektir. Metne göre tarih boyunca süren bu adalet mücadelesinin arkasında her zaman ekonomik nedenler yatmaktadır. Bu ekonomik nedenler ve güce sahip olma arzusu toplumsal sınıfları ve çekişmeleri beraberinde getirmektedir. Günümüz toplumları, belki Manifesto'da yer alan ortak mülkiyet hayali kurmuyorlar, fakat günümüz modern insanı, ister işçi, ister köylü, ister memur, ister akademisyen ve isterse önemli bir iş adamı olsun, tüm insanlar için refah ve adalet sağlayacak bir hayatın özlemini çekiyorlar.

Sosyolojik açıdan çevirinin değeri öncelikle, çevirinin amacıyla belirlenir. Çevirmen, kaynak metinle özdeşleşmedikçe kaynak metnin amacını gerçekleştiremez. Çevirmen metnin değerleriyle ve toplumsal değerlerle bütünleşmedikçe çevirinin amacını gerçekleştiremez. Çevirmen çeviriyi yaptığı toplumun değerlerini, geleneğini ve dönüşme potansiyelini iyi tanımalıdır. Çevirmen içinde bulunduğu tarihsel anın, ekonomik koşulların, toplumsal ilişkilerin ve toplumsal çekişmelerin farkında olarak çevirisini yapmalıdır.

Bugün Marx ve Engels “Komünist Manifesto”yu tekrar kaleme alsalardı, belki de “Sosyalist Manifesto”nun bugün için çok güzel bir ifade olacağını kendileri de kabul edeceklerdi. Tarihsel serüvende, toplumların değişimine yol açan birçok baş döndürücü olay bugün, tüm toplumların “sosyal adalet” ve “sosyal devlete” olan ihtiyacını en yüksek seviyeye çıkardı.

Engels 1888 yılına ait İngilizce baskıya yazdığı önsözde, kitabın başlığının “Sosyalist Manifesto” olabileceğini, ancak o günlerde “sosyalist” kavramının orta sınıfa ait bir kavram oluşundan dolayı işçileri temsil etmediği için “Komünist” kavramını kullandıklarını belirtir.

“Ne var ki, kaleme alındığı yıllarda onu Sosyalist Manifesto olarak adlandıramazdık. 1847 yılında sosyalist dendiğinde ...her türlü toplumsal kötülükleri ortadan

kaldıracağına söz veren muhtelif toplumsal şarlatanlar anlaşılmaktaydı; Salt siyasal devrimin yetersizliğine ikna olmuş olan, toplumun tamamen değişmesini talep eden işçi sınıfının bir bölümü, kendilerini Komünist olarak adlandırıyorlardı (1888 İngilizce baskıya önsöz).

Marks'ın ölümünden sonra Manifesto'da değişiklik ya da ekleme yapılması söz konusu bile olamaz artık (1883 Almanca baskıya önsöz).

2. MANİFESTO METNİNİN İÇYAPISINI YENİDEN KURMAK: YAPI SÖKÜMCÜ BİR ÇEVİRİ ANLAYIŞLA YENİDEN ÇEVİRİ

Metin yorumu açısından, ister Umberto Eco'nun (1996) gösterge kuramı, isterse J. Derrida'nın “dekonstrüksiyon” kuramı (Akt.: Stolze, 2011: 32) açısından yola çıkalım, metni farklı bakış açılarından okuduğumuzda bambaşka sonuçlar elde ederiz. Manifesto metnini düz bir okumayla yorumladığımızda ya da çevirdiğimizde, bundan daha önceki çeviri ve yorumlara benzer sonuçlara ulaşmaktayız. Bu yüzden daha önceki manifesto çevirileri, metnin benzer yorumlarından ibaret olan ve metne değişen dönemlere rağmen benzer şeyleri, benzer gruplar için söyleten metinlerdi.

Oysa Komünist Manifesto farklı okumalar ve Eco'nun deyişiyle, metnin anlatı ormanında farklı izler sürerek, göstergelerin bizi çok farklı yerlere götürdüğü ve anlatı ormanında yeni yerler keşfettiren bir metindir. Eco'nun kuramına, Derrida'nın metnin düz anlatımına karşı “metinleri ters yüz eden” ve gerçekte metinlerin söyler göründüklerini söylemedikleri görüşünü eklediğimizde, manifestonun yeniden çevirisinin hermeneutik olarak çok başka şeyleri söylemesi gerektiğini düşünmek yanlış olmaz.

Dikkatli okunduğunda, Manifesto'nun anlaşılma gelen ve çevrile gelen şekliyle, gerçekte kendisine atfedilen suçlar ve toplumsal bakış açısını yansıtmadığını ve metnin yüzyıllardır farklı anlaşılıp farklı yorumlandığını görebiliriz. Gerçekte Manifesto yazarları bu suçlama ve kendi kuramlarının farklı anlaşılması tehlikesini metnin içinde haykırılmaktadırlar, fakat metin ters yüz edilmeden düz bir okumayla bu haykırışın anlaşılması mümkün değildir. Manifesto metni kendisini ters yüz eden ender metinlerden biridir. Manifestonun kendisi ve manifesto yazarlarının yüz elli yıldan fazladır din, aile, mülkiyet düşmanlığıyla suçlanması ve komünizmin uygulamada bu yorumu yüz yıla yakın bir süre bu şekilde yorumlayıp hayata geçirmesi, farklı yorumlara izin vermedi. Oysa Manifesto kuramsal bir metin olarak, uygulamada ve yorumda anlaşılardan çok farklı bir bakış açısını yansıtmaktadır.

Manifesto'yu çevirirken, metnin bir eleştiri metni ve Marx'ın bir eleştiri kuramcısı olduğunu unutmadan anlamak ve çevirmek gerekir. Her eleştiri bir karşı geliş, bir karşı duruş, o günün yapısına farklı bir bakış olarak anlaşılmalıdır. Eleştirilen konulara yönelik saldırı ve düzeltme istekleri, o konularla ilgili bir reddetme ve kurumların inkarı anlamına gelmeyip, o kurumların o gün bozulmuşluğu ve çürümüşlüğüne bir başkaldırıdır. Dine, aileye ve haksızlıklara adaletsizliklere karşı böyle bir başkaldırıcı bizzat dinler her dönemde yapmışlardır. Dinlerin karşı geldikleri ve reddettikleri şeyler yine dinlerin ortaya koydukları şeylerdir. Bu anlamda Manifesto yazarlarının toplumsal kurumlara karşı gelişini, onları yok etme amacı olarak anlamak, dar bir bakış açısı olur.

Metni ters yüz edemeyen ve Manifestodaki eleştiriye kurama dönüştürmeyen bu anlayış yüz yıldan fazla süre, metni bir kaos metni olarak anlayıp, metin üzerinden dünyada büyük kaosların yaşanmasına yol açmıştır. Oysa eleştiri kuramları belli bir dönemden sonra, toplumsal kuramlara dönüşerek, düzeltmeye çalıştıkları anlayıştan daha geniş bir bakış açısını getirmelidirler. Toplumsal yapıları yıkarak bir toplumsal düşünce geliştirilemez. Bunu en iyi ortaya koyan Descartes'tir. Descartes, aklın ilkesi olarak kendisine şu ana ilkeyi benimser:

“Ülkemin yasalarına ve göreneklerine itaat etmek, Tanrı'nın lütfuyla çocukluğumdan beri içerisinde yetiştirildiğim dine sebatla bağlanmak ve başka tüm konularda mahiyeti en ılımlı ve temas kurabildiğim kimselerin en akıllılarınca kabul edilip hayata geçirilenler içinde aşırıktan en uzak kanılara göre davranışımı yönlendirmektir (Akt. Hünler, 1998: 45).”

Descartes gibi, Marx ve Engels de Komünist Manifesto'da ülkenin dini, aile yapısı ve geleneklerine karşı olmadıklarını açıklayan önemli ifadeler kullanmaktadırlar. “Komünizme karşı yapılan dini, felsefi ve ideolojik suçlamalar ayrıntılı bir açıklamaya bile değmezler”. Bu ifadeler, onların niyetinin, ne dini, ne aileyi yıkmak olduğunu açıkça göstermekle birlikte, Komünizmin anlaşılması ve uygulanması bunun tersi yönde olmuştur. Komünist manifestonun anlaşılması ve komünizme karşı eleştiriler devamlı şekilde ailenin yıkılması yönünde olmuştur.

Yazarlar gerçekte manifesto metni içinde kendilerine yöneltilen suçlamalara ve kendilerini yanlış yorumlayan ve yorumlayacak olanlara açık bir cevap vermişler, fakat bu cümleler yüz yıllarca anlaşılmak istenmemiştir. Manifestoda din ve ailenin ortadan kaldırılmasıyla suçlanmış olan ve tarihsel uygulamasında bunu gerçekleştirmiş olan komünizme karşı sert ifadeler vardır:

“Ailenin ortadan kaldırılması! ... en radikaller bile, komünistlerin bu utanç verici niyeti karşısında öfkeye kapılmaktadır. Peki, günümüz burjuva ailesi neye dayanmaktadır? Sermaye ve özel kazanç. Tam gelişmiş şekliyle sadece burjuvazi için söz konusudur bu. Ancak, bütünlüğünü proleterlerin zorunlu ailesizleştirilmesinde ve kamusallaşmış fuhuşunda kendini bulmaktadır. Burjuva ailesi bu bütünlüğün ortadan kalkmasıyla tabii ki yok olmaktadır ve her ikisi de sermayenin ortadan kalkmasıyla birlikte yok olmaktadır.”

Manifesto'nun amacı, ne aileyi ne de eğitimi yıkmayı, amaç, aile ve eğitimin burjuvazinin tekeline kurtarmaktır.

“Siz bizi, çocukların aileleri tarafından sömürülmesini ortadan kaldırmak istemekle suçluyorsanız, biz suçumuzu kabul ediyoruz. Evdeki eğitim yerine toplumsal eğitimi getirmekle en güvenilir ilişkileri yok ettiğimizi mi söylüyorsunuz? Peki, sizin eğitiminiz de toplum tarafından belirlenmiyor mu? ...komünistler toplumun eğitime müdahalesini icat etmiyorlar, sadece karakterini değiştirerek, eğitimi hükmeden sınıfın etkisinden koparıp alıyorlar.”

Ahlaksızlıkla, aileyi ve dini yıkmakla suçlanan komünizmin manifestosu, Söylenenin aksine ahlaksızlığı eleştiren bir metin olma iddiasını taşımaktadır. Hatta burjuvazinin ahlaksızlığına karşı sert bir karşı geliş vardır. “Bizim burjuvalar, çalıştırdıkları proleterlerin eşlerinin ve kızlarının emirlerine amade olmalarından bile tatmin olmamaktadırlar. Resmi fuhuştan söz etmeye bile gerek yok. Eşlerini karşılıklı olarak baştan çıkarmaktan büyük bir zevk aldıkları da bir gerçektir.”

Marks ve Engels, anavatan ve milliyet kavramlarının yıkılmasına karşıdır. Manifestonun karşı olduğu kurumsal yapılar, bozulmuş kurumsal yapılarıdır. Amaç kurumların yok edilmesi değil, tüm toplumsal kurumların yeniden yapılandırılmasıdır. Ayrıca komünistlere anavatanlarını, milliyetlerini ortadan kaldırma suçlaması dahi yapılmıştır. Oysa Marks ve Engelse göre bu saçmadır, çünkü anavatan emekçilerin sahip olmadığı bir mülkiyet toplamının adıdır.

“Emekçilerin anavatanı yoktur. Sahip olmadıkları bir şey de ellerinden alınmaz. Proletarya öncelikli olarak, politik egemenliği ele geçirmek, ulusal bir sınıf oluşturmak, kendini bir ulus olarak yapılandırmak durumundadır. Ancak bunları

yapmış olsa dahi, burjuvazi gözünde hiçbir şekilde kabul edilmese de, hâlâ ulusaldir.”

Marks ve Engels anlaşılmanın aksine, manifesto metninde din ve geleneğe karşı derin bir saygı içindedirler. Her şeye rağmen din, hukuk ve ahlakın ebedi gerçekler olduklarını ve daima kendilerini koruduklarını açıkça yazarlar:

“Ancak”, haklı olarak “dini, ahlaki, felsefi, siyasi, hukuki fikirler vs. kuşkusuz tarihsel gelişim sürecinde değişim geçirmişlerdir. Din, ahlak, felsefe, siyaset, hukuk bu değişimde daima kendilerini korumuşlardır” denilebilir.

Komünist manifesto, din, aile ve hukuk değerlerinin yanı sıra özgürlük ve adalet değerlerine karşı geldiğini kabul etmez ve bunları suçlamalar olarak reddeder. Oysa daha sonraki dönemlerde komünizmin uygulanması hep Manifestoda anlatılanın tersi yönde olagelmıştır.

Bundan başka tüm toplumsal durumlarda ortak olan, özgürlük, adalet vs. gibi ebedi gerçekler vardır. *“Ancak komünizm ebedi gerçeklikleri ortadan kaldırmaktadır. Dini, ahlaki yeniden yapılandırmaktansa ortadan kaldırmaktadır, böylelikle bu zamana kadar olan tarihsel gelişime ters düşmektedir.”* şeklinde suçlamalar söz konusudur.

Yukarıdaki cümle yanlış anlaşılmaya açık bir cümledir. Sanki bu cümle, dine karşı yazılmış gibi anlaşılmaktadır, oysa tam tersidir.

Manifestodaki görüşleri, toplumsal kurumların doğasına yönelik eleştiri olarak gören bir bakış açısından yola çıkıldığında, manifestoda dinin, ailenin, özgürlüğün ve ahlakın yok edilmek istendiği gibi bir sonuca varabilir. Fakat manifestonun eleştirisi, o günün burjuva sınıfının inandığı ve uyguladığı anlamıyla bir adalet, özgürlük, aile, din ve ahlak anlayışına yöneliktir. Sanılanın aksine Marks ve Engels, geleneksel ilişkilerin burjuvazi tarafından bozulmasına karşı gelmişlerdir:

“Burjuvazi, iktidara geldiği her yerde, tüm feodal, geleneksel ve taşra ilişkileri bozmuştur. İnsanları “doğal efendileri”ne bağlayan çok çeşitli feodal bağları acımasızca kopararak, insanlar arasında çıplak çıkar ve duygusuz “nakit ödemedi” başka hiçbir bağ bırakmamıştır. Dindar tutuculuğun, soylu tutkunun, sığ kederin kutsal heyecanını, egoist çıkarılığın buz gibi soğuk suyunda boğmuştur. Kişisel onuru değişim değeriyle yok etmiş ve sayısız yazılı ve kazanılmış özgürlüklerin yerine insafsız Ticaret Özgürlüğü’nü getirmiştir. Burjuvazi tek kelimeyle dinsel ve siyasal yanılımlarla perdelenmiş sömürünün yerine açık, pervasız, doğrudan, kuru sömürüyü koymuştur.”

“Bunların dini maskesi kaldırılacak ...Proleterler için kanunlar, ahlak ve din, arkasında burjuvazi çıkarları gizli olan burjuva önyargılarından başka bir şey değildir.”

Metinde mülkiyetin devletin eline geçeceği ve bir mülkiyetsizleştirmenin olacağı konusu dahi metnin ters yüz edilmesiyle reddedilmektedir:

“Komünizm, toplumsal ürünleri kazanan hiç kimsenin gücünü elinden almamaktadır. Komünizm sadece toplumsal ürünlerin gasp edilmesiyle, başkasının emeğini boyunduruk altına alma gücünü elinden almaktadır.” Böylece Komünizm, kazanımları elinden almak değil, başkasının emeğini sömürmemeyi ilke olarak benimsemiştir.

Sonuç:

Komünist Parti Manifestosu'nun çevirmeni M.T. yaptığı bu çevirinin, eskiden olduğu gibi, siyasi ve ideolojik önyargılara yenik düşerek, Manifesto'nun ardındaki eleştiri ve hak talebi gözden kaçırılmamasını ümit etmektedir. Manifestonun bir tarih kitabı olarak değil, yaşayan ve bugüne dair söylenen, şartları farklı olsa da, bugünün dünyası ve adalet anlayışı için yeniden yorumlanan canlı bir metin olarak okunması gerektiği vurgulamaktadır. Çevirmenin okurlardan beklentisi Manifesto'yu, "proleter" kavramının içeriğini artık yalnızca işçi sınıfının dolduramayacağı bir tarihsel dönemde yaşadığımız gerçeğini unutmadan okumasıdır.

L. Venuti'nin (2008) deyiimiyle çeviride "akıcı"lık (fluency) adına ve yabancılaştırmaktan kaçınma çabası adına yaynevi ve politikalarının çevirileri bir araç haline getirdiği bilinmektedir. Kaynak metnin içindeki derin anlamların okunmaması, farklı okumaya çaba gösterilmeyip, ideolojilere aracı kullanılması kaynak metnin değerini düşürmekte ve farklı toplumlara gerçek anlamını aktarılmasını engellemektedir. Çevirmenin akıcı bir çeviri yapma adına kendisinden beklenen görünmezliğin arkasına sığınma yerine, metnin anlaşılmasına ve yeniden yorumlamasına çaba göstermesi gerektiği gibi, o ana kadar yapılan manifesto çevirilerine yenik düşmemesi gerekmektedir. Bu makalede incelenen konudan ortaya çıkan sonuç metinlerin o ana kadar yapılan çevirilerine şüpheyle bakarak metinlerin yeniden çevrilip, anlaşılması ve yeniden yorumlanmasının önemini ortaya koymaktadır. "Yeniden çeviri" (retranslation) metnin derinliğine uygun, profesyonel, akademik bilgiye sahip ve donanımlı bir çevirmen profiliyle çok farklı bir anlam kazanacaktır, böylelikle dünyaya ve insanlığa yön verebilecek metinlerin yanlış anlaşılmasının ve değerini kaybederek belli görüşlerde toplanmasının önüne geçilebilecektir.

KAYNAKÇA

- Arı, S. (2014). *Çeviri Sosyolojisi*. İstanbul: Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (1993). *Sozialer Sinn: Kritik der theoretischen Vernunft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Bourdieu, P. (2001). *Die Regeln der Kunst*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Eco, U. (1996). *Anlatı ormanlarında altı gezinti*. (Çev. Kemal Atakay). İstanbul: Can Yayınları, 3. Baskı.
- Gadamer, H.-G. (1993). *Hermeneutik: Wahrheit und Methode. Ergänzungen, Register. 2*. MohrSiebeck.
- Hünler, H. (1998). *Estetik'in kısa tarihi. modern kültür ve sanat üzerine felsefi bir tartışma*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Marx, K. ve Friedrich Engels (XX). *Komünist Parti Manifestosu*. (Çev. Muharrem TOSUN) (Yayınlanacak).
- Stolze, R. (2011). *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*. Narr Verlag.
- Venuti, L. (2008). *The Translator's Invisibility. A history of translation*. Routledge.